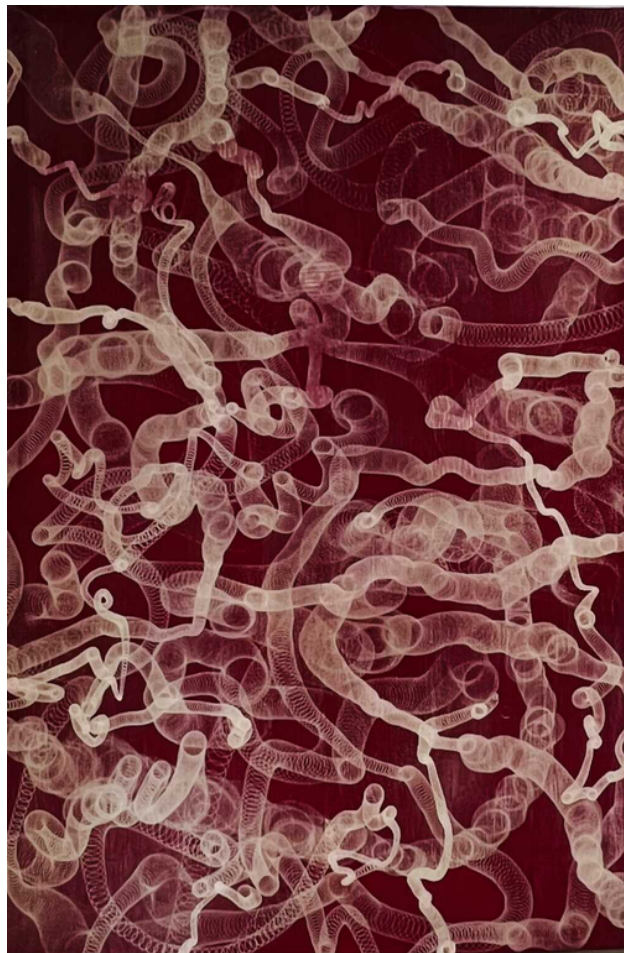
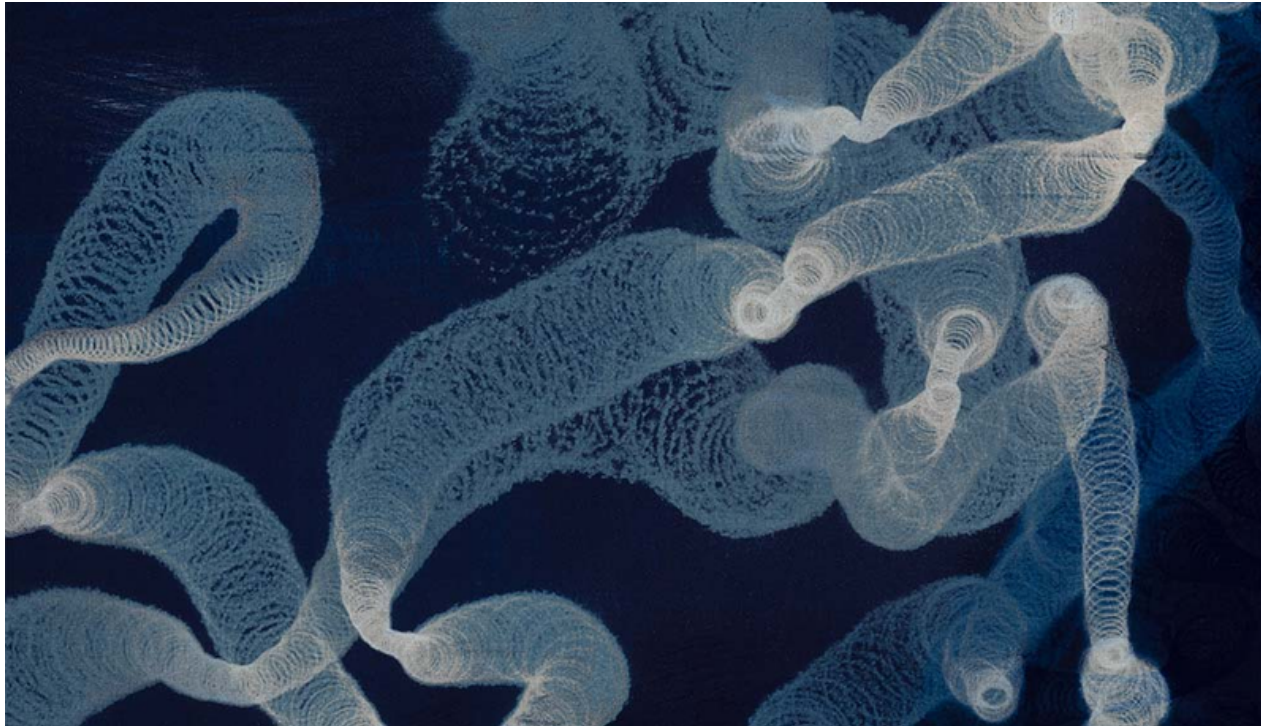

P R O T O C O L D ' A C T U A C I Ó D A V A N T L A
M O R T P E R A C O M P A N Y A R E L P R O C É S
D E D O L

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

Autoria

Equip docent del CEIP Maria Antònia Salvà (Son Sardina, Palma)

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

Quantum

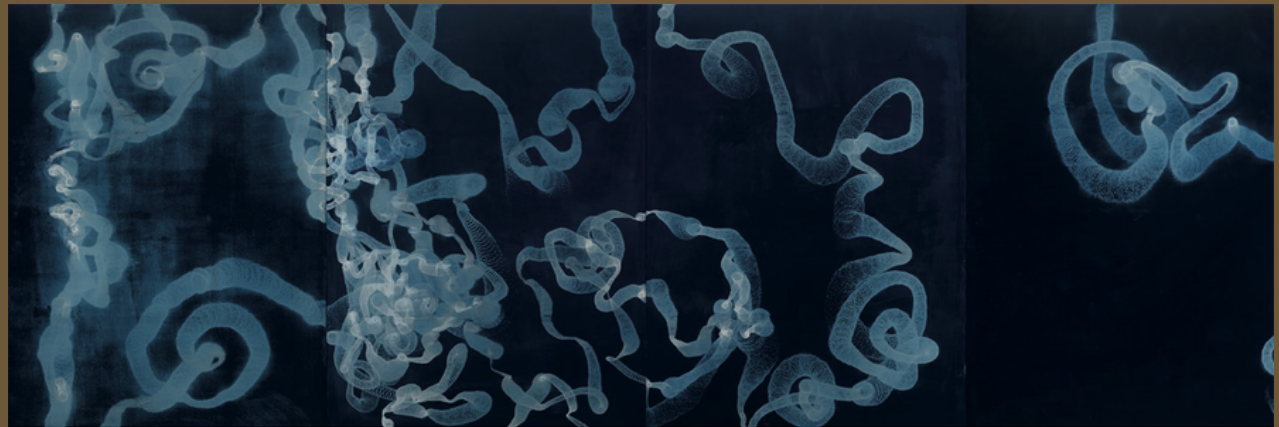
«Quantum prové de la física quàntica i fa referència a la durabilitat del temps. En aquest Quantum es donen totes les unitats de temps possibles: passat, present i futur. Són connexions que desprenem i ens envolten, però que són invisibles a la mirada. El món contemporani tendeix a la imatge dels fets, però no tot el que existeix és perceptible a través de l'ull. Hi ha tot un món d'energies i de vincles entre temps que es troben en la mirada del cor. Un pot fer l'exercici de recordar, i els records afloren quan menys t'ho esperes i ens donen pistes del que és la realitat» (Susy Gómez, 2022).

ÍNDEX

1. Justificació del document	6
2. Principis generals d'actuació	9
3. Situacions que contempla el document	11
• 3.1. <i>Actuacions generals a nivell de centre en el cas de la mort d'un alumne/a</i>	14
• 3.2. <i>Actuacions a nivell del grup classe</i>	18
• 3.3. <i>Actuacions en el cas de la mort d'algun membre del personal docent</i>	21
• 3.4. <i>Actuacions en el cas de la mort d'un pare, mare i/o germà</i>	24
• 3.5. <i>Actuacions davant una malaltia greu i/o avançada d'una persona significativa</i>	29
• 3.6. <i>Actuacions davant la mort d'una mascota</i>	30
4. Recursos i enllaços d'interès.	32
5. Agraïments.	33

1. JUSTIFICACIÓ DEL DOCUMENT

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

1. Justificació del document

La mort és una part inevitable de la vida. Tot i que és un tema sensible i complex, els infants, des de ben petits, s'enfronten a pèrdues significatives que poden generar un procés de dol. Aquest procés, si no és acompanyat adequadament, pot tenir un impacte emocional i psicològic important en el seu desenvolupament.

El procés del dol és intern, i respon als ritmes de cadascú: la intensitat i les manifestacions no són iguals per a tothom. Com a mestres és important reconèixer i acceptar els propis sentiments i emocions, ja que facilitarà l'ajuda als membres de la comunitat educativa afectats i, principalment, als nostres infants a reconèixer els propis.

Des del CEIP Maria Antònia Salvà valoram l'impacte emocional que fets greus a les vivències del nostre alumnat i les seves famílies té en el seu procés d'aprenentatge i en el seu desenvolupament personal.

Per què un protocol de dol a l'escola?

Normalització de la mort: L'escola és un espai on els infants aprenen sobre la vida i les relacions humanes. Incloure la mort com a part d'aquest aprenentatge permet normalitzar-la i desmitificar-la, ajudant els nens a entendre-la com un procés natural.

Acompanyament emocional: Davant la pèrdua d'un ésser estimat, els infants necessiten un espai segur per expressar els seus sentiments i rebre suport emocional. El protocol ofereix un marc de referència per acompanyar a l'alumnat en aquest procés de manera individualitzada.

Prevenió de problemes emocionals: Un dol no resolt pot generar problemes emocionals a llarg termini. Intervenir de manera precoç i adequada permet prevenir aquests problemes i promoure el benestar emocional dels infants.

Formació del professorat: El protocol ofereix als docents les eines i els coneixements necessaris per identificar els signes de dol en els alumnes i intervenir de manera efectiva.

Creació d'una comunitat solidària: En treballar conjuntament en el dol, es fomenta la cohesió de la comunitat escolar i es transmet als infants valors com la solidaritat, l'empatia i el suport mutu.

Objectius

El primer que ens demanam és «què és el dol?».

La resposta aproximada, ens diu que és la reacció que tenim davant la pèrdua de qualsevol objecte d'estima. Habitualment relacionem el dol amb la pèrdua d'una persona estimada, tot i que les pèrdues poden ser molt diverses (separació de la família, canvis de domicili, processos de malaltia, etc).

El concepte de dol està lligat al concepte de pèrdua i aquesta, habitualment, al concepte de mort. Els infants no entenen la mort com les persones adultes. Per entendre què vol dir morir-se, hem de tenir clars tres conceptes que el configuren:

- 1) Cessament de funcions vitals (el nostre cos deixa de funcionar, moure's,...).
- 2) Universalitat (tots els éssers vius es moren).
- 3) Irreversibilitat (no podem tornar a la vida).

Una vegada reflectida les possibles situacions i estats que ens podem trobar, formulam **els principals objectius del protocol**, en funció de donar resposta a les necessitats manifestades, són els següents:

1. Proporcionar informació clara i accessible sobre la mort i el dol.
2. Establir pautes d'actuació davant la pèrdua d'una persona membre de la comunitat escolar.
3. Oferir un espai segur per a l'expressió dels sentiments i emocions.
4. Fomentar la comunicació entre l'escola, la família i el personal de la salut mental.
5. Promoure el benestar emocional de tot l'alumnat.

En resum, un protocol de dol a l'escola és una eina imprescindible per garantir el benestar emocional dels infants i dotar-los dels recursos necessaris per afrontar les pèrdues de manera saludable.

2. PRINCIPIS GENERAIS D'ACTUACIÓ

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

La mort d'una persona de la nostra comunitat educativa desencadena una realitat on cal prendre decisions i posar en marxa actuacions importants. El centre s'ha d'organitzar de forma ràpida per poder acompanyar l'alumnat, el professorat, les famílies, i fins i tot, potser iniciar un procés de dol col·lectiu.

En el moment que s'hagi d'informar els infants i adolescents de la vivència d'una mort, cal tenir present:

- Donar *informació objectiva dels fets* de forma clara, directa i concreta.
- Explicar *què ha passat i quines conseqüències poden ocórrer*.
- Oferir un *espai* perquè puguin fer les *preguntes* de tot allò que necessiten saber.
- Donar *temps* perquè expressin les emocions i sentiments generats
- Transmetre *tranquil·litat, protecció i seguretat*.

A més, en el moment de comunicar la notícia cal **evitar metàfores falses o respostes massa abstractes**.

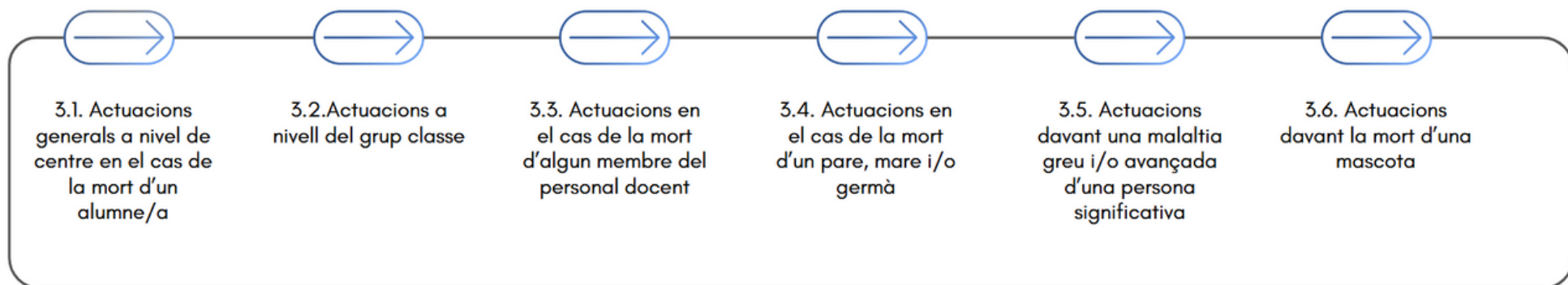
S'ha de fer servir un llenguatge concret, veraç, que respongui clarament a les preguntes que ens formulen els infants. Això pot suposar dir que no sabem allò que ens demanen i indagar quin és el motiu concret que genera la seva inquietud. També suposa atenció i presència des de la continuïtat, tot oferint mostres de seguretat i protecció.

3.SITUACIONES QUE CONTEMPLA EL DOCUMENT

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-
2023

Situacions que contempla el document

3.1. ACTUACIONS GENERALS A NIVELL DE CENTRE EN EL CAS DE LA MORT D'UN ALUMNE/A

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

En el cas de la mort d'un alumne o d'una alumna

A nivell de centre

Equip directiu

- S'ha de designar una persona representant o coordinadora del centre (preferentment un membre de l'equip directiu) que sigui la figura de contacte amb la família i responsable de la representació del centre als diferents rituals.
- També ha d'informar l'equip docent i l'alumnat sobre les decisions que prengui la família respecte als rituals de comiat.
- S'ha de paralitzar l'activitat habitual del centre durant els dies establerts i consensuats.
- És important disposar d'una persona referent familiar amb qui comunicar-nos per gestionar adequadament la informació.
- Un cop verificada la notícia, s'ha de convocar l'equip directiu del centre i notificar al personal docent el que ha succeït.

En el cas de la mort d'un alumne o d'una alumna

A nivell de centre

Representant/coordinadora del centre

- Posar en marxa les pautes descrites al protocol.
- Prestar una atenció especial als infants i adolescents més afectats per la mort del company o companya.
- Coordinar amb el personal docent la informació que es proporcionarà i assegurar-se que es comuniqui simultàniament.
- Preparar material per al comiat col·lectiu.

Funcions compartides entre l'equip directiu i la persona representant/coordinadora del centre

- Mostrar el condol a la família des del centre educatiu mitjançant una carta, una trucada telefònica, una visita al domicili familiar o encarregant una publicació a la premsa local (per exemple, una esquela).
- Decidir el lloc dins el centre on es crearà aquest espai (a l'entrada, a algun passadís, a la sala d'actes...) on cadascú es pugui aturar i dedicar un temps al company que ha mort.

En el cas de la mort d'un alumne o d'una alumna

A nivell de centre

Tutor/es i/o equip docent

- Assegurar que, en un moment i espai comú per a tot l'alumnat, totes les nenes, els nens i adolescents disposin de la mateixa informació. Així s'evita fomentar rumors i desinformació.
- Comunicar la notícia tant al grup classe com a la resta de l'alumnat del centre.
- Mostrar la disposició del centre per acompanyar l'alumnat en aquest procés.

Funcions compartides entre la persona representant/coordinadora del centre i tutor/es i/o equip docent

- La informació ha de ser senzilla però clara, sense entrar en detalls innecessaris en aquest moment d'impacte.
- Per al comiat col·lectiu, es proposarà al grup classe, a la resta d'alumnes i al personal docent elaborar algun tipus de material de record. Una vegada finalitzat aquest acte, es pot lliurar el material a la família de l'alumne o alumna.

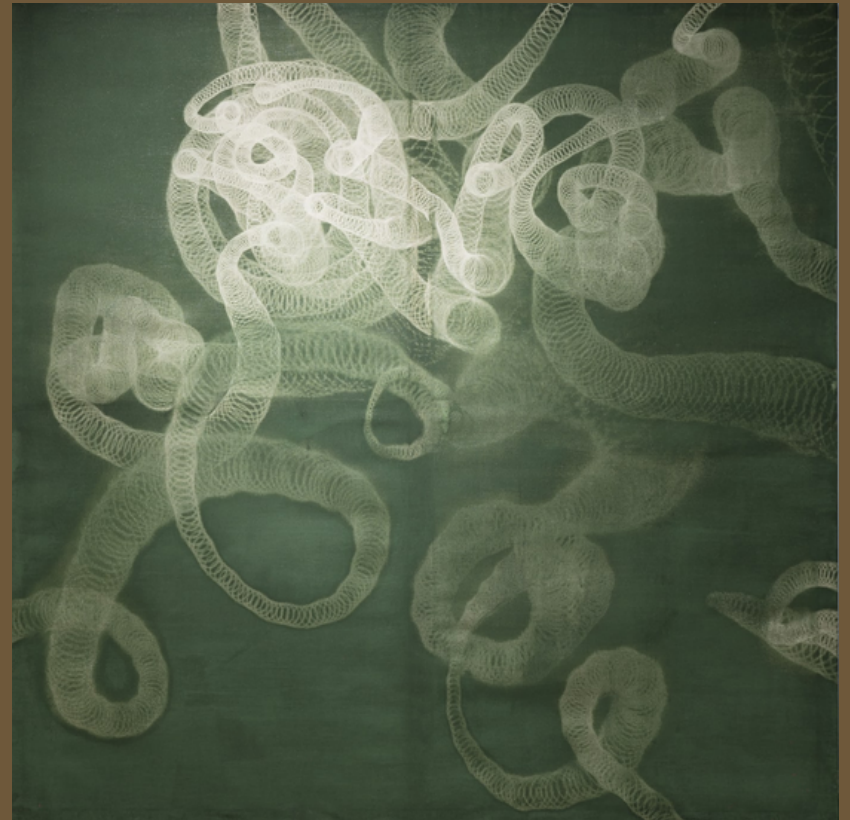
En el cas de la mort d'un alumne o d'una alumna

A nivell de centre

Comiat col·lectiu al centre

- És recomanable organitzar un comiat col·lectiu al centre on tothom pugui expressar el seu dolor. És important convidar-hi la família, ja que la seva participació pot ajudar-los a sentir-se reconfortats.
- Els actes organitzats al centre per recordar l'alumne o alumna han d'estar oberts a la participació de la família.

3.2. ACTUACIONS GENERALS A NIVELL DEL GRUP CLASSE

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

En el cas de la mort d'un alumne o d'una alumna de la classe

Els primers dies

- Permetre que el professorat tutor compti amb suport d'una parella educativa o una persona que formi part de la comunitat educativa si ho necessita.
- Mantenir les pertinences de l'alumnat que ha mort fins al comiat col·lectiu. Posteriorment, decidir què fer amb aquests objectes amb el consentiment de la família.
- Dedicar temps al record i treballar les emocions derivades de la pèrdua mitjançant contes i materials pedagògics adaptats.
- Fomentar iniciatives creatives com fer dibuixos, escrits o altres activitats per recordar la persona que ha mort.

En el cas de la mort d'un alumne o d'una alumna de la classe

Amb la família

- Assegurar que les necessitats bàsiques de l'infant estan cobertes malgrat la pèrdua.
- Observar canvis en el comportament, hàbits o reaccions de l'infant i oferir suport si cal.
- Acompanyar la família durant tot el procés de dol amb respecte i empatia.

Tothom

- Permetre l'expressió emocional de l'alumnat i acompanyar-lo en aquest procés.
- Verbalitzar el que ha passat, encara que l'infant no compregui completament el concepte de mort, ajudant-lo a integrar la situació.

3.3. ACTUACIONES EN EL CAS DE LA MORT D'ALGUNA PERSONA DEL PERSONAL DOCENT I NO DOCENT

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

En el cas de la mort d'alguna persona del personal del centre

Equip directiu

- Es convocarà una reunió extraordinària urgent per informar l'equip docent i el personal no docent del centre del que ha passat amb la seva companya o company.
- Donar suport a tot l'equip educatiu després de la pèrdua d'una persona del seu grup de treball.
- Organitzar un acte de record dins del centre, al qual també es pot convidar la família.

Equip docent (claustre/coordinació)

- Decidir quines activitats o actes de record s'organitzaran des del centre com a homenatge a la persona que ha mort.
- Fomentar un clima de suport entre el personal del centre, on tothom se senti acollit i pugui expressar el seu dolor.
- Determinar la manera adequada de comunicar la notícia a l'alumnat.
- Proposar la preparació d'algun material de record.

En el cas de la mort d'alguna persona del personal del centre

Tutories i referents (equip docent)

- Comunicar la notícia a l'alumnat de manera clara, ajustant-se a les necessitats i l'edat del grup.
- Acompanyar el grup en el procés de dol i ajudar a recuperar gradualment el ritme habitual.

Tothom

- Valorar la possibilitat de facilitar suport emocional específic a qualsevol membre de l'equip educatiu que ho necessiti.
- Donar espai a les idees i propostes per recordar i homenatjar la persona que ha mort, incloent-hi les iniciatives de l'alumnat i les famílies.

Comiat col·lectiu al centre

- Organitzar l'activitat en forma de cercle, amb algun objecte simbòlic (com una espelma) que ajudi a crear un entorn d'intimitat i confort.
- Facilitar l'expressió de tothom, respectant silencis i ajustant l'activitat a un temps concret.

3.4.

ACTUACIONS EN EL CAS DE LA MORT D'UN PARE, MARE, TUTOR/A I/O GERMÀ/GERMA NA

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

En el cas de la mort d'un pare, mare, tutor/a, i/o germà, germana

Equip directiu

- En funció de si la informació es comparteix amb tot el centre o només amb el grup classe, es pot decidir realitzar alguna activitat en record de la persona que ha mort com a mostra de reconeixement i acompanyament a l'alumne o alumna.
- Es valorarà si involucrar només el grup classe o bé estendre l'acte a tota la comunitat educativa, plantejant un ritual o activitat en record del familiar que ha mort.
- Es designarà una persona representant o coordinadora del centre (preferentment un membre de l'equip directiu) que sigui la figura de contacte amb la família i responsable de la representació del centre als diferents rituals.
- Mentre el tutor o tutora d'acollida acompanya l'alumne/a en dol, es pot assignar a una altra persona referent per informar el grup classe.
- Si es decideix informar tot el centre, és fonamental ser respectuosos amb la informació que es proporciona i com es comunica, tenint en compte que al mateix centre poden haver-hi altres familiars o persones properes afectades per la pèrdua.

En el cas de la mort d'un pare, mare, tutor/a, i/o germà, germana

Representant/coordinadora del centre

La persona coordinadora col·laborarà amb el tutor o tutora per preparar la resposta següent:

- Durant l'absència de l'alumne o alumna en dol, es prepararà el grup per acollir la notícia i es fomentarà un clima de confiança, obert i segur per tal que puguin expressar les seves emocions.
- Es valorarà quina informació es donarà a l'alumnat i quins cursos seran informats.
- Es recomana informar a tot el centre (cada docent ho comunicarà al seu grup) com a mostra de respecte i sensibilitat envers l'alumne o alumna i la seva família.
- Un cop verificada la notícia, s'ha de convocar l'equip educatiu de referència i notificar la situació a la resta del professorat.
- Des del punt de vista pedagògic, aquesta situació pot ser una oportunitat per parlar de la vida i de la mort amb l'alumnat i també amb el claustre.

En el cas de la mort d'un pare, mare, tutor/a, i/o germà, germana

Tutor/a i equip docent

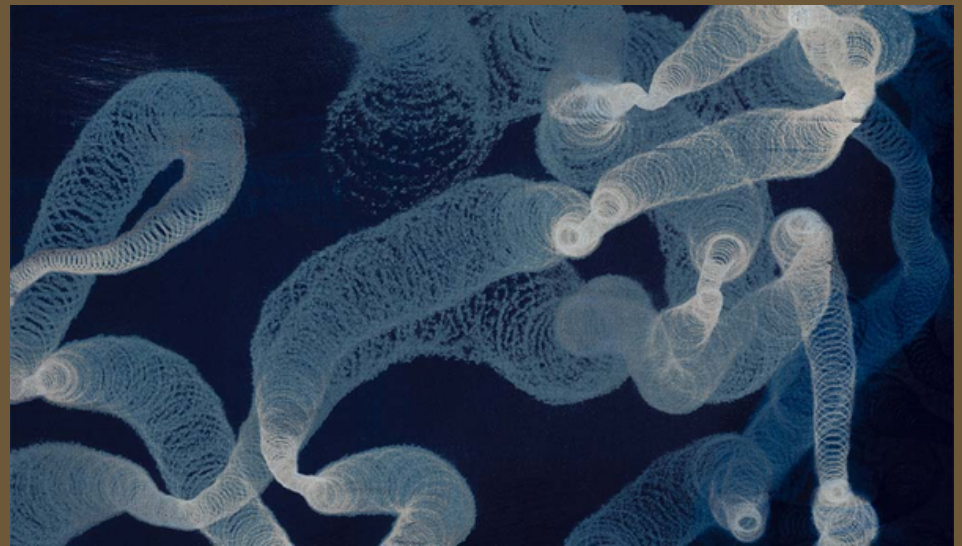
- Si es produeix aquesta situació, l'alumne o alumna ha de poder sortir de l'aula amb l'acompanyament d'una persona de suport.
- Comunicar a l'alumne/a que l'equip educatiu sap el que ha passat a la seva família i que estan allà per acompanyar-lo/la.
- Parar atenció a les emocions que puguin sorgir i validar la manera com l'alumne/a viu la situació, respectant i no jutjant les seves expressions emocionals
- Respectar la voluntat de qualsevol alumne/a de no estar present quan el tutor/a expliqui la situació a la resta del grup.
- Rebre l'alumne o alumna quan torni a classe, preguntar-li com està i què necessita abans d'entrar a l'aula.
- Si l'alumne/a vol explicar personalment la notícia al grup, el tutor/a ha d'estar al seu costat, oferint suport en tot moment.
- Facilitar la comunicació amb paraules senzilles, per exemple: "El nostre company/a vol compartir amb vosaltres una cosa molt trista..."

En el cas de la mort d'un pare, mare, tutor/a, i/o germà, germana

Funcions compartides entre el coordinador/a i tutors/es

- Les persones adultes que comuniquen la notícia també poden mostrar-se afectades, reconeixent les seves emocions davant l'alumnat, però mantenint el rol de figura protectora i segura.
- Informar amb naturalitat, respecte i sinceritat el grup de referència sobre la pèrdua del familiar de l'alumne o alumna.
- Fomentar que l'alumnat comparteixi experiències personals similars i reflexionin sobre el que els ha ajudat a afrontar processos de dol.
- Expressar explícitament agraïment cap a l'alumne/a per compartir aquesta experiència tan íntima amb la resta.
- Si un alumne/a decideix no estar present durant la comunicació, facilitar que pugui sortir amb l'acompanyament d'una persona de suport.

3.5. ACTUACIONS DAVANT UNA MALALTIA GREU I/O AVANÇADA D'UNA PERSONA SIGNIFICATIVA

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

Actuacions davant una malaltia greu i/o avançada d'una persona significativa

Equip directiu

- Valorar si la persona adulta responsable de comunicar la notícia necessita acompanyament d'algú proper al context familiar.
- Permetre que la persona adulta i l'infant tinguin un temps junts després de la notícia, sense obligacions immediates.

Tutories i equip docent

- La **informació** ha de ser proporcionada per una **persona molt propera a l'infant** o adolescent.
- **Comunicar** les males notícies de **manera progressiva** i ajustada al ritme de l'infant o adolescent.
- Adaptar el **contingut** de la informació a **l'edat i maduresa** del destinatari.

Amb la família

- Escollir un **moment tranquil i adequat** per comunicar la notícia, evitant moments pròxims a l'hora d'anar a dormir.
- No enganyar l'infant; ser honestos però **sensibles en la comunicació**.
- Permetre que **l'adult mostri les seves emocions** de manera natural.

3.6. ACTUACIONES DAVANT LA MORT D'UNA MASCOTA

Susy Gómez, *Quantum. Gesto contra el olvido*, 2022-2023

Mort d'una mascota

Cal destacar que la mort d'una mascota és, en moltes ocasions, la **primera experiència directa que té un infant amb la mort**. Per aquesta raó, és important actuar adequadament, ja que la primera mort que viu l'infant determina en gran mesura com viurà les altres morts que es produeixin al llarg de la seva vida.

- Consensuar el missatge entre les persones adultes i **donar espai a les preguntes dels nins i nines**.
- A l'hora de comunicar la mort, és adequat **anticipar la mort de l'animal**. Si ja ha mort, cal explicar-ho de manera tranquil·la, en un moment d'intimitat. De vegades, les reaccions dels infants no són necessàriament plors desconsolats: “En certes edats, poden aparèixer fins i tot reaccions momentànies de ràbia contra l'animal, a qui el nen culpa d'haver marxat i d'haver-lo abandonat” (Fatjó).
- **Evitar mentides** i expressions que els puguin confondre.
- Els dies posteriors a la pèrdua, les persones adultes hem d'**estar disponibles per atendre les emocions i els dubtes**. Els contes poden ajudar.
- Per tal que quedi un **record agradable**: recordar que l'animal amb qui hem conviscut sempre serà membre de la família i part de la nostra biografia.
- És important **deixar que l'infant expressi les seves emocions**, de manera que evitem frases del tipus: “Només era un animal”, “No és per tant”, etc. Deixarem que l'infant expressi el que sent per la pèrdua de la seva mascota i ho normalitzarem amb frases com: “És normal, vau passar molt de temps junts”, “Ha estat una bona mascota i l'has cuidat molt”, “Ha tingut una vida molt feliç”, etc.
- Podem dir a l'infant que **pot donar les pertinences de la mascota a alguna protectora que les pugui utilitzar**, recollir i guardar, per si hi ha altres animals que les necessitin; o bé llençar-les, en cas que no tinguem intenció d'acollir cap altre animal d'aquella espècie.

Recursos i enllaços d'interès

[Dol i Pèrdues - Departament d'Educació i XTEC](#)

[Acompanyar el Dol Migratori](#)

[Recursos per tractar el dol migratori a l'aula](#)

[Projecte "Quan tanco els ulls, recordo" \(Dol Migratori\)](#)

[Recursos per tractar la mort i el dol des de la perspectiva religiosa](#)

[El dol durant la pandèmia Covid-19: pautes](#)

[Recomanacions per la tornada a l'escola després del confinament](#)

[Recursos que ofereixen les Biblioteques Municipals de la zona](#)

[L'amor que queda](#)

[Més Bibliografia: recursos per a infants i joves](#)

[Filmografia: pel·lícules](#)

[Més bibliografia: recursos online per a educadors/es](#)

[Associació GestDol](#)

[Institut per a la convivència i l'èxit escolar. El dol](#)

[Departament d'educació i formació professional de Catalunya. El dol](#)

[Guia pràctica per a l'atenció als processos de pèrdua i de dol des dels centres educatius de Menorca](#)

Agraïments

El claustre de professorat del CEIP Maria Antònia Salvà i la comunitat educativa del centre, agraeix l'acompanyament, intenció, guiatge i col·laboració en aquest projecte tan enriquidor a la UIB, els estudis de Grau d'Educació i a les representants d'aquestes institucions que ens han acompanyat al llarg de tot el procés de reflexió, construcció i modelatge d'aquest protocol.